

jících k ústřednímu bodu diskuse: Podle jakých kritérií lze konkrétní elementy raně křesťanské teologie spojovat s rozdílnými křesťanskými skupinami? Proti pluralitě „raných křesťanství“ (J. Z. Smith) nestaví primitivní monolit, nýbrž vnitřně nuancovaný obraz jednoty, který opírá zejména o eucharistickou liturgii a vyznavačské formule, doložené již nejstaršími křesťanskými prameny. Je třeba ovšem dodat, že údermost jeho argumentace je poněkud oslabena přednostní (protestantskou ?) exploatací Pavlova a Lukášova díla, přičemž např. problematika „židokřesťanského“ proudu (Pavlovi jeruzalémské oponenti, Matoušovo evangelium atd.), který prosazování paulinismu významně a dlouhodobě komplikoval, zůstává na okraji jeho interpretačního zájmu.

Pokorný se rozhodně nenechává prvoplázně strhnout provokativní metodologickou razanci amerických badatelů, kteří vtaňují do novozákonních bádání důsledně religionistické metody (B. L. Mack, J. Z. Smith) a přinášejí tak nové podněty k diskusi. Otázky diference a identity raných křesťanů zůstávají v mnoha bodech otevřené, přičemž zásadní slovo při jejich řešení jistě bude mít slibně se rozvíjející sociologie raného křesťanství spojující teologické problémy s každodenností raně křesťanských obcí. Petr Pokorný v tomto novém metodologickém kvasu představuje poučený, uvážlivě konzervativní hlas.

DALIBOR PAPOUŠEK

Miloš Mendel, Náboženství v boji o Palestinu. Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu,

Brno: Atlantis 2000, 249 s. + obr.

Oblast Předního východu k sobě již několik desítek let prostřednictvím médií stále přitahuje pozornost celého světa. V současnosti se tak děje zejména v souvislosti s probíhajícími světovými rozhovory mezi státem Izrael a zástupci Palestinců. Pod dojmem

kritického selhání evropské civilizace v tzv. „židovské otázce“ během 2. světové války podpořili rozhodující mocnosti vznik státu Izrael v Palestině. I při vědomí toho, že toto řešení vyvolá v budoucnu konflikty nové, nikdo pravděpodobně nepředpokládal, že se oblast Předního východu postupně stane noční můrou politiků všech rozhodujících velmocí. Tam, kde na počátku stály pouze národně a územně emancipační snahy sionistů a proti nim stejně motivované snahy palestinského národa podporované okolními arabskými státy s převážně sekulárními zdroji, začaly v souvislosti s hledáním zdrojů vlastního sebevědomí hrát na obou stranách stále větší úlohu náboženské argumenty. Sekulární režimy, využívající náboženskou rétoriku pouze jako dodatečnou ideologickou vycpávku svých územních ambicí, musely v souvislosti se vzrůstem náboženského fundamentalismu stále častěji řešit otázku dělby moci se silami legitimizujícími se a opírajícími se především o náboženskou tradici. S vyčerpáním potenciálu sekulárního nacionalismu měly náhle tyto strany blízko k tomu začít ovlivňovat reálnou politiku. Ukázalo se, že náboženské argumenty se mohou stát vhodným ideologickým nástrojem etnického střetu. A v oblasti, kterou za svou kolébku považují hned tři rozhodující mono-teistická náboženství, má podobná argumentace razanci neřízené nukleární střety.

Kniha Miloše Mendela *Náboženství v boji o Palestinu* sleduje arabsko-izraelský střet především z toho úhlu pohledu, jak „funguje“ náboženství v etnickém (kulturním, civilizačním) konfliktu, jaké argumenty dává do rukou svých stoupenců, které síly a jak ho využívají. Snaží se vyrovnat se složitou problematikou vzniku a vzestupu hnutí obyčejně nazývaných jako „ultraortodoxní“ nebo „fundamentalistická“ a sleduje jejich politické ambice a vliv na reálnou politiku svých mateřských států. Je třeba předeslat, že autor není v této oblasti žádným nováčkem. Dokonce by se dalo říci, že svými předchozími publikacemi (*Židé a Arabové. Dialog idejí a zbraní, Islámská výzva a Džihád. Islámské koncepce šíření víry*) si vytvořil základnu pro shrnující monografii o této problematice. Jistě stručnost předkládané knihy je dána předpokladem (na některých místech explicitně zmiňovaným), že případný čtenář se již

orientuje v historické a věroučné problematice zmíněných náboženství.

Autor se ve své knize pokusil vyrovnat s nelehkým úkolem. Na počátku své knihy říká: „...židovsko-palestinský konflikt je - jako všechny etnické konflikty v dějinách - ve své podstatě sporem dvou národních pospolitostí o území.“ (s. 7) Nároky jednotlivých národů na území Palestiny jsou na obou stranách ospravedlňovány historicky i nábožensky. Zároveň celou situaci komplikuje, že Jeruzalém je považován judaismem za „zaslíbenou zemi“, křesťanstvím za historické místo jeho vzniku a islámem za jedno z nejosvátnějších míst hned po Mekce a Medíně. Přibližně od konce 60. let se začala měnit argumentace legitimující požadavky obou stran a začaly sílit a získávat na významu proudy a hnutí, které celý konflikt chápaly především jako konflikt náboženský. Z knihy vyplývá, že tento proud ještě stále nepřevážil a že se stále jedná především o konflikt dvou sekulárních nacionalistických ideologií. Ani na jedné straně si však již rozhodující politické síly nemohou dovolit ignorovat situaci, kdy nároky vznesené na území jsou podpořeny náboženskými argumenty. Autor se pokusil analyzovat především tato hnutí a podrobně rozebrat způsoby teologického ospravedlnění náboženské argumentace. Zároveň čtenáři předestřel a srozumitelně okomentoval jinak nepřehlednou nábožensko-politickou scénu v Izraeli. Především v případě židovské politické scény se jedná o počín, který nemá v podobném rozsahu v naší aktuální literatuře obdoby. Zainteresovanému pozorovateli mřových jednání v Palestině umožňuje pochopit celou hloubku problému i nebezpečí, kterému je jakákoliv mírová dohoda v této oblasti vystavena a budoucím autorům dává do ruky materiál, který zachycuje určitou historickou situaci v solidní šíři. Z tohoto hlediska bych vyzdvihl především množství faktografického materiálu, který se zde nachází. Proto se domnívám, že by tato kniha (společně s dalšími knihami stejného autora) neměla chybět především v knihovničkách politických komentátorů a všech, kteří se snaží skutečně pochopit hloubku konfliktu odehrávajícím se na Předním východě.

Z religionistického hlediska bych vyzdvihl především první kapitolu, která, ač rozsa-

hem nevelká, zobecňuje a komparuje vztah judaismu, islámu a křesťanství k politickému uspořádání společnosti. Další kapitoly věnují se rozboru a dějinám a tendencím v jednotlivých skupinách vypovídají především o konkrétní historické situaci a bude je v průběhu času samozřejmě třeba aktualizovat; i zde však lze nalézt mnoho materiálu trvalé hodnoty, především poznání zdrojů, ze kterých jednotlivá hnutí vycházejí, a způsob jejich často rozdílné až protikladné politicko-teologické argumentace vycházející z doslovného chápání náboženských textů. Nelze si nevšimnout a nepochválit skutečně precizní mravenčí práci odvedenou při sběru a analýze pramenných zdrojů. I při pozorném čtení se mi podařilo jen asi ve dvou případech objevit nepřesnosti při pojmenování skupin a i to byly případy, kde je s největší pravděpodobností možný mnohoznačný výklad. Tato kniha se pravděpodobně nestane bestsellerem, ale o to vděčněji po ní sáhnou ti, kteří budou o dané oblasti chtít získat skutečně fundované informace.

Z formálního hlediska je také třeba pochválit podrobný rejstřík vybraných jmen a pojmů a rozsáhlý seznam použitých pramenů a literatury. V obrazové části bych osobně více preferoval fotografie jednotlivých osobností, o kterých je v textu řeč, na úkor často přebytných a nic neřkajících dokumentačních fotografií. Mám však za to, že v této oblasti více závisí na vůli vydavatelství, než na vůli samotného autora.

Autor se podle mého názoru velice dobře vypořádal s choulostivou otázkou vědecké nezájatosti. V podobných materiálech čtenář brzy vycítí, zda autor vědomě nebo podvědomě sympatizuje s některou stranou v konfliktu. I přes opakovanou četbu jsem z knihy *Náboženství v boji o Palestinu* podobný pocit neměl.

JIŘÍ VALENTA